

Алла Гаврилюк,

*доктор наук з державного управління, професор,
завідувач відділу соціальних та інституційних трансформацій
у вищій освіті,*

Інститут вищої освіти НАПН України

УНІВЕРСИТЕТИ ЯК ОСЕРЕДКИ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ ГРОМАД І РЕГІОНІВ: СОЦІОГУМАНІТАРНИЙ ВИМІР ТРАНСФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Партнерство університетів і громад в умовах воєнного стану та для післявоєнного відновлення України є складовою діяльності, яка приводить до змін як на рівні закладів вищої освіти, так і на рівні локальних спільнот. Такий досвід є унікальним, бо апробується й реалізується у надскладних умовах адаптації до національних, регіональних та місцевих особливостей розвитку.

Російсько-українська війна 2014–2025 років поставила перед українськими університетами неочікувані виклики, які змусили їх не лише виживати, а й переформатовувати, трансформувати свою діяльність, з огляду на безпрецедентність подій та потреби глибокого аналізу в соціальній, економічній, гуманітарній, екологічній, цифровізаційних площинах.

В умовах війни українські заклади вищої освіти зіштовхнулися з низкою соціогуманітарних викликів, включаючи необхідність збереження кадрового потенціалу установ, утримання привабливості для абітурієнтів, адаптацію освітніх програм до потреб ринку праці, врахування зростаючих запитів до надання освітніх послуг ветеранам і ветеранкам, інтеграцію соціальної відповідальності у виховні, навчальні, практичні напрями діяльності тощо. Означений спектр викликів змусив переорієнтувати діяльність університетів до адаптаційних змін та системного утвердження

соціогуманітарних засад щодо ролі, місії та активної включеності у трансформаційні процеси.

Слушною у цьому контексті є теза Ю. Котляра – першого проректора Чорноморського національного університету ім. Петра Могили, який зазначив: «Університети в умовах війни мають не лише вижити, а й зростати» [4, с. 27]. І ця можливість свідчить про шанс закласти основи глибокої трансформації, зорієнтованої на розвиток громад і регіонів із урахуванням принципів стійкого та сталого розвитку. Традиційна університетська діяльність, зосереджена на освіті та науці, впевнено доповнюється усвідомленням важливості третьої місії.

Видимо прослідковується чітке розуміння того, що заклади вищої освіти в умовах війни мають не лише долучатися до відстоювання, боротьби за незалежність та територіальну цілісність через інституційні, кадрові, виховні, освітні, наукові, громадянські та соціальні ініціативи, а й вибудовувати свої нинішні і майбутні стратегії крізь призму пошуку нових інструментів розвитку, ключовим серед яких, є опертя на підґрунтя третьої місії університетів – активного соціального служіння державі, регіону, громаді.

Її реалізація, з-поміж інших векторів, у ключовому вимірі зосереджується на партнерстві з локальними спільнотами. Ця співпраця є критично важливою, оскільки дозволяє спільно працювати над розвитком людського капіталу, збереженням культурної спадщини, побудовою міцних соціальних зв'язків, захистом та збереженням довкілля, розробкою новацій та їх упровадженням на місцевих, регіональних та національних рівнях.

У цьому контексті виникає потреба в концептуальному осмисленні та візуалізації механізмів такої взаємодії. З цією метою була розроблена та представлена авторська Модель різновидів партнерства університетів і громад, що вказує на базові теоретичні підходи до співробітництва

закладів вищої освіти та локальних спільнот, апробованих у світі та таких, що поступово адаптуються до соціогуманітарних викликів українських реалій [1, с. 41-42; 2].

Для вирішення та реалізації своєї нової місії, українські університети впроваджують інноваційні підходи. Яскравими прикладами таких ініціатив є діяльність Альянсу українських університетів (Альянсу) – громадського об'єднання провідних закладів вищої освіти для відбудови країни.

Ініціативи членів Альянсу та інших українських університетів, які адаптували в освітні процеси моделі партнерської взаємодії з громадами, мають значний вплив на суспільство, сприяють формуванню освітніх спільнот і досягненню синергії з громадами на засадах сталого та стійкого розвитку. Цей досвід в умовах війни є унікальним завдяки глибині інтеграції в суспільні процеси, наявності освітньої та наукової складових, що робить проєкти стійкішими та приваблює міжнародну спільноту до співпраці.

Нинішній український досвід співзвучний зі світовими тенденціями, де університети адаптувалися та успішно упроваджують практику

партнерства з громадами й стають активними учасниками суспільних трансформацій. Це підтверджується науковими прогнозами Кларка Керра (у минулому президент Каліфорнійського університету), який ще в 50-х рр. XX ст. вбачав в закладах вищої освіти інституції національного призначення, що керують сьогоденням і впливають на економічне зростання та залучаються до вирішення важливих соціальних справ, стають майданчиками по виробленню новаторських ідей, упровадження змін та трансформаційних перетворень.

Висновки. Таким чином, в умовах воєнного стану українські університети виходять за межі традиційної освітньої та наукової діяльності, перетворюючись на ключові інституції суспільних трансформацій. Цей процес є свідченням формування нового університетського лідерства, що зорієнтоване на активні та актуальні зміни крізь призму посилення спроможності громад і активне залучення до відновлення України.

Показовим фактом є трансформаційна діяльність університетів, що ґрунтується на низці фундаментальних принципів, які забезпечують ефективність і стійкість реалізованих та перспективних ініціатив. Серед ключових варто виокремити такі.

- Демократизм і довіра: ці принципи є основою для відкритого діалогу та взаємоповаги між усіма зацікавленими сторонами, включаючи студентів, викладачів, владу та громадянське суспільство.
- Соціальна справедливість і відповідальність: університети беруть на себе відповідальність за вирішення актуальних суспільних проблем, надаючи освітні та наукові ресурси для підтримки вразливих груп населення та сприяючи інклюзивному розвитку.
- Глобальна та локальна солідарність: цей принцип підкреслює важливість як міжнародної співпраці та залучення світового досвіду, так і

роботи на локальному рівні для вирішення проблем конкретних територіальних громад.

- Людиноцентризм і соціальне служіння: діяльність університетів зосереджена на потребах людини та суспільства, що відображає концепцію третьої місії як активного служіння народу, громаді та країні.

Співпраця та партнерство між університетами, громадянським суспільством, владою та місцевими громадами є не просто опцією, а критично важливою умовою для відбудови України. Цей процес призводить до суттєвого оновлення суб'єктно-об'єктних взаємовідносин, де заклад вищої освіти перестає бути лише «постачальником» освітніх послуг, а стає рівноправним партнером і каталізатором змін.

У результаті, спільні зусилля всіх учасників спрямовані на побудову стійкого економічного, соціального та екологічного майбутнього. Таким чином, сфера вищої освіти в Україні не лише адаптується до викликів воєнного часу, а й відіграє вирішальну роль у формуванні нової, більш стійкої та згуртованої держави у післявоєнний період.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Мелков Ю., Гаврилюк А., Зінченко В., Вітренко Ю., Ворона В. Розвиток університетів: теоретичні та методичні засади забезпечення синергії соціальних і інституційних трансформацій вищої освіти, науки та економіки : монографія / Ю. Мелков, А. Гаврилюк, В. Зінченко, Ю. Вітренко, В. Ворона; за ред. Ю. Мелкова. Київ: Інститут вищої освіти НАПН України, 2024. 102 с. DOI: <https://doi.org/10.31874/978-617-7486-45-8-2024> URL: https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2025/03/Synergy-transform-VO_IVO-2024-102p.pdf
2. Модель різновидів партнерства університетів і громад (теоретичний аспект). URL:

<https://view.genially.com/673f038cab5347ea56e2ec62/interactive-content-model-riznovidiv-partnerstva-unversitetiv-i-gromad>)

3. Альянс українських університетів.URL: <https://auu.com.ua/>

4. Університети під час війни: від закладу освіти до соціальної місії / Осипчук А., Яковлєв М., Суслов А., Усачова В., Шулімов С. Школа політичної аналітики НаУКМА. 2022. 79 с.